

ΚΕΙΜΕΝΟ 2°

Η ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΜΑΙΕΥΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

(Πλάτων, *Θεαίτητος*, 150a – 151d)

Στο περίφημο αυτό χωρίο ο Σωκράτης περιγράφει την «τέχνη» του, την αποκαλούμενη «μαιευτική». Πρόκειται για την ανάπτυξη μιας μακροσκελούς αναλογίας, στην οποία ο φιλόσοφος παρομοιάζει την τέχνη της «μαιείας» (μαιευτική) που ασκείται στις τίκτουσες γυναίκες, με τη δική του φιλοσοφική προσπάθεια. Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι ο ίδιος δεν έχει κάποια σοφία να εκφράσει, εκείνο όμως που μπορεί να κάνει είναι να βοηθά τους άλλους να ξεγεννούν σοφούς λόγους. Η μαιευτική ταυτίζεται ουσιαστικά με τη διαλεκτική αναζήτηση, η οποία έχει ως στόχο της την αλήθεια και τη γνώση, και η οποία θα πρέπει βεβαίως να αντιπαρατεθεί στην εριστική διαλεκτική που συχνά ασκούσαν οι Σοφιστές.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΠΟΔΟΣΗ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Τὸ μὲν τοίνυν τῶν μαιῶν τοσοῦτον, ἔλαττον δὲ τοῦ ἐμοῦ δράματος. Οὐ γὰρ πρόσεστι γυναίξιν ἐνίοτε μὲν εἶδωλα τίκτειν, ἔστι δ' ὅτε ἀληθινά, τοῦτο δὲ μὴ ῥάδιον εἶναι διαγνῶναι. Εἰ γὰρ προσῆν, μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον ἔργον ἦν ἂν ταῖς μαιαῖς τὸ κρίνειν τὸ ἀληθές τε καὶ μὴ ἢ οὐκ οἶει;

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ. Ἐγώ γε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Τῆ δὲ γ' ἐμῇ τέχνῃ τῆς μαιεύσεως τὰ μὲν ἄλλα ὑπάρχει ὅσα ἐκείναις, διαφέρει δὲ τῶ ἄνδρα ἀλλὰ μὴ γυναῖκας μαιεύεσθαι καὶ τῶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας ἐπισκοπεῖν ἀλλὰ μὴ τὰ || σῶματα. Μέγιστον δὲ τοῦτ' ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τέχνῃ, βασανίζειν δυνατὸν εἶναι παντὶ τρόπῳ πότερον εἶδωλον καὶ ψεύδος ἀποτίκτει τοῦ νέου ἢ διάνοια ἢ γόνιμόν τε καὶ ἀληθές. Ἐπεὶ τόδε γε καὶ ἐμοὶ ὑπάρχει ὅπερ ταῖς μαιαῖς· ἄγονός εἰμι σοφίας, καὶ ὅπερ ἤδη πολλοὶ μοι ὠνείδισαν, ὡς τοὺς μὲν ἄλλους ἐρωτῶ, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀποφαίνομαι περὶ οὐδενὸς διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν σοφόν, ἀληθές ὀνειδίζουσιν. Τὸ δὲ αἴτιον τούτου τόδε· μαιεύεσθαι με ὁ θεὸς ἀναγκάζει, γεννᾶν δὲ ἀπεκώλυσεν. Εἰμὶ δὴ οὖν αὐτὸς μὲν οὐ πάνυ τι σο||φός, οὐδέ τί μοι ἔστιν εὐρημα τοιοῦτον γεγονὸς τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἔκγονον· οἱ δ' ἐμοὶ συγγιγνόμενοι τὸ μὲν πρῶτον φαίνονται ἔνιοι μὲν καὶ πάνυ ἀμαθεῖς, πάντες δὲ προϊούσης τῆς συνουσίας, οἷσπερ ἂν ὁ θεὸς παρείκη, θαυμαστὸν ὅσον ἐπιδιδόντες, ὡς αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις δοκοῦσι· καὶ τοῦτο ἐναργές ὅτι παρ' ἐμοῦ οὐδὲν πώποτε μαθόντες, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' αὐτῶν πολλὰ καὶ καλὰ εὐρόντες τε καὶ τεκόντες. Τῆς μέντοι μαιείας ὁ θεὸς τε καὶ ἐγὼ αἴτιος. Ἰδε δὲ || δῆλον· πολλοὶ ἤδη τοῦτο ἀγνοήσαντες καὶ ἑαυτοὺς αἰτιασάμενοι,

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Το ἔργο λοιπόν των μαιῶν είναι τόσο μεγάλο, ὅμως μικρότερο ἀπὸ το δικό μου. Γιατί με τις γυναῖκες δεν συμβαίνει να γεννούν ἄλλοτε φαινομενικά παιδιά κι ἄλλοτε ἀληθινά, καὶ να μὴ εἶναι καὶ εὐκόλο να το διακρίνει κανεὶς (αν εἶναι ἀληθινά ἢ ὄχι). Αν βέβαια συνέβαινε, θα ἦταν το πιο μεγάλο καὶ το πιο ὁμορφο ἔργο των μαιῶν, να κρίνουν το ἀληθινὸ καὶ το μὴ ἀληθινὸ. Ἡ δεν νομίζεις;

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ. Βέβαια.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Στη δική μου ὅμως μαιευτικὴ τέχνη τα μὲν ἄλλα (γνωρίσματα) ἔχουν ὅπως καὶ σ' ἐκείνες, διαφέρει ὅμως στο ὅτι ξεγεννάει ἄνδρες καὶ ὄχι γυναῖκες, καὶ ὅτι ἐπιβλέπει τις ψυχές τους, καθὼς γεννούνε, καὶ ὄχι τα σῶματα. Τοῦτο ὅμως εἶναι το πιο σπουδαῖο στην τέχνη μου, ὅτι μπορεῖ να ἐλέγχει με κάθε τρόπο, τι πράγμα γεννάει ἡ διάνοια του νέου, εἶδωλο καὶ ψεύτικο ἢ γόνιμο καὶ ἀληθινὸ. Γιατί αὐτὸ ἐδῶ που θα πω ἰσχύει ἐξίσου καὶ για μένα ὅπως καὶ για τις μαμές: εἰμαι ἄγονος σε σοφία, καὶ σωστά με κατηγορήσαν ἤδη πολλοί, ὅτι ρωτᾶω τους ἄλλους ἐνῶ ὁ ἴδιος δεν ἀποκρίνομαι τίποτα για κανένα πράγμα, ἐπειδὴ δεν ἔχω τίποτε σοφὸ να πω. Αἰτία αὐτοῦ του πράγματος εἶναι ἡ ἀκόλουθη: ὁ θεὸς μ' ἀναγκάζει να ξεγεννώ, μα να γεννώ μ' ἐμπόδιση. Δεν εἶμαι λοιπὸν ἐγὼ ὁ ἴδιος κανένας σοφός, οὔτε ὑπάρχει κανένα δικό μου εὐρημα, γέννημα τῆς δικῆς μου ψυχῆς. Ὅσοι ὅμως με συναναστρέφονται, μερικοὶ στην ἀρχὴ φαίνονται πολὺ ἀμαθεῖς, μα ὅλοι σ' ὅσους δώσει ὁ θεός, καθὼς προχωρεῖ ἡ συναναστροφή, δείχνουν θαυμάσια ἐπίδοση, ὅπως πιστεύουν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ οἱ ἄλλοι. Καὶ εἶναι φανερό ὅτι ἀπὸ μένα δεν ἔμαθαν τίποτε, ἀλλὰ αὐτοὶ ἀπὸ μόνου τους βρήκαν καὶ γέννησαν πολλὰ καὶ καλά. Αἴτιος λοιπὸν τῆς μαιευτικῆς τέχνης εἶναι ὁ θεός καὶ ἐγώ. Κι ἀπὸ τα ἐξῆς εἶναι φανερό: πολλοὶ ὡς τώρα ἀγνόησαν αὐτὸ το πράγμα, ἀπέδωσαν τὴν αἰτία τῆς

έμοῦ δὲ καταφρονήσαντες, ἢ αὐτοὶ ἢ ὑπ' ἄλλων
 πεισθέντες ἀπῆλθον πρῶταίτερον τοῦ δέοντος,
 ἀπελθόντες δὲ καὶ τὰ τε λοιπὰ ἐξήμβλωσαν διὰ
 πονηρὰν συνουσίαν καὶ τὰ ὑπ' ἑμοῦ μαιευθέντα
 κακῶς τρέφοντες ἀπώλεσαν, ψευδῆ καὶ εἰδῶλα περι-
 πλείονος ποιησάμενοι τοῦ ἀληθοῦς, τελευτῶντες δ'
 αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἔδοξαν || ἀμαθείς εἶναι. Ἴδν
 εἶς γέγονεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου καὶ ἄλλοι πάνυ
 πολλοί· οὗς, ὅταν πάλιν ἔλθωσι δεόμενοι τῆς ἐμῆς
 συνουσίας καὶ θαυμαστὰ δρῶντες, ἐνίοις μὲν τὸ
 γιγνόμενόν μοι δαιμόνιον ἀποκωλύει συνεῖναι, ἐνίοις
 δὲ ἔῃ, καὶ πάλιν οὗτοι ἐπιδιδόασιν. Πάσχουσι δὲ δὴ οἱ
 ἐμοὶ συγγιγνόμενοι καὶ τοῦτο ταῦτόν ταῖς
 τικτούσαις· ὠδίνουσι γὰρ καὶ ἀπορίας ἐμπίμπλονται
 νύκτας τε καὶ ἡμέρας πολὺ μᾶλλον ἢ κείναι· ταύτην
 δὲ τὴν ὠδῖνα ἐγείρειν τε καὶ || ἀποπαύειν ἢ ἐμῆ
 τέχνη δύναται. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτως. Ἐνίοις δέ, ὧ
 Θεαίτητε, οἱ ἂν μοι μὴ δόξωσι πως ἐγκύμονες εἶναι,
 γνοῦς ὅτι οὐδὲν ἑμοῦ δέονται, πάνυ εὐμενῶς
 προμνῶμαι καί, σὺν θεῷ εἰπεῖν, πάνυ ἰκανῶς τοπάζω
 οἷς ἂν συγγενόμενοι ὄναιοντο· ὧν πολλοὺς μὲν δὴ
 ἐξέδωκα Προδίκῳ, πολλοὺς δὲ ἄλλοις σοφοῖς τε καὶ
 θεσπεσίους ἀνδράσι. Ταῦτα δὴ σοι, ὧ ἄριστε, ἔνεκα
 τοῦδε ἐμήκυνα· ὑποπτεύω σε, ὥσπερ καὶ αὐτὸς οἶει,
 ὠδίνειν τι κυοῦντα || ἔνδον. Προσφέρου οὖν πρὸς με
 ὡς πρὸς μαίας υἴὸν καὶ αὐτὸν μαιευτικόν, καὶ ἅ ἂν
 ἐρωτῶ προθυμοῦ ὅπως οἷός τ' εἶ οὕτως
 ἀποκρίνασθαι· καὶ ἐὰν ἄρα σκοπούμενός τι ὧν ἂν
 λέγῃς ἠγήσωμαι εἰδῶλον καὶ μὴ ἀληθές, εἶτα
 ὑπεξαίρωμαι καὶ ἀποβάλλω, μὴ ἀγρίαινε ὥσπερ οἱ
 πρωτότοκοι περὶ τὰ παιδιά. Πολλοὶ γὰρ ἤδη, ὧ
 θαυμάσιε, πρὸς με οὕτω διετέθησαν, ὥστε ἀτεχνῶς
 δάκνειν ἔτοιμοι εἶναι, ἐπειδὴν τινα λήρον αὐτῶν
 ἀφαιρῶμαι, καὶ οὐκ οἶονταί με εὐνοίᾳ τοῦτο ποιεῖν,
 πόρρω ὄντες τοῦ εἰδέναι ὅτι || οὐδεὶς θεὸς δύσνους
 ἀνθρώποις, οὐδ' ἐγὼ δυσνοίᾳ τοιοῦτον οὐδὲν δρῶ,
 ἀλλὰ μοι ψεῦδός τε συγχωρήσαι καὶ ἀληθές
 ἀφανίσαι οὐδαμῶς θέμις. Πάλιν δὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς, ὧ
 Θεαίτητε, ὅτι ποτ' ἐστὶν ἐπιστήμη, πειρῶ λέγειν· ὡς
 δ' οὐχ οἷός τ' εἶ, μηδέποτε· εἴη. Ἐὰν γὰρ θεὸς ἐθέλῃ
 καὶ ἀνδρίζῃ, οἷός τ' ἔση.

ἐπίδοσής τους στον εαυτό τους κι εμένα με
 καταφρόνησαν, είτε γιατί οι ίδιοι είτε γιατί άλλοι
 τους έπεισαν, και αποτραβήχτηκαν πρωϊμότερα·
 καθώς δε απομακρύνθηκαν, και τα άλλα μέσα τους
 με την κακή συναναστροφή τα έκαμαν
 εξαμβλώματα, και όσα εγώ τους ξεγέννησα τα
 κατάστρεψαν με κακή ανατροφή, γιατί προτίμησαν
 τα ψεύτικα και τα πλασματικά από την αλήθεια, και
 στο τέλος φάνηκαν και στον εαυτό τους και στους
 άλλους πως είναι αμαθείς. Ένας από αυτούς ήταν
 και ο Αριστείδης του Λυσίμαχου και άλλοι πάρα
 πολλοί. Μερικούς απ' αυτούς, όταν ξανάρχωνται σ'
 εμένα ζητώντας να ξεκινήσουμε και πάλι τη
 συναναστροφή και κάνοντας ό,τι μπορούν, το
 δαιμόνιο που μου έρχεται μέσα μου με εμποδίζει να
 τους συναναστραφώ, άλλους πάλι με αφήνει, κι
 αυτοί οι τελευταίοι δείχνουν ξανά επίδοση. Όμως
 όσοι με συναναστρέφονται παθαίνουν και το εξής, το
 ίδιο που παθαίνουν κι οι γυναίκες όταν γεννάνε,
 τους κεντούν οι πόνοι και είναι όλο στενοχώρια
 ημέρα και νύχτα, πολύ περισσότερο από εκείνες.
 Αυτόν όμως τον πόνο η τέχνη μου μπορεί και να τον
 προκαλεί και να τον καταπαύει. Και μ' αυτούς
 γίνεται έτσι. Μερικούς άλλους όμως, Θεαίτητε,
 όσους μου φανούν ότι δεν είναι εγκύμονες, επειδή
 καταλαβαίνω πως δεν έχουν διόλου την ανάγκη
 μου, πολύ πρόθυμα τους προξενεύω, και, δόξα τω
 θεώ, αρκετά καλά μαντεύω ποιους πρέπει να
 συναναστραφούν για να βρουν ωφέλεια. Πολλούς
 απ' αυτούς τους έστειλα στον Πρόδικο, πολλούς
 πάλι σ' άλλους σοφούς και θεσπέσιους άνδρες.

Αυτά όμως, καλέ μου, για τον εξής λόγο τα μακρο-
 λόγησα: υποψιάζομαι, όπως και συ το πιστεύεις, ότι
 έχεις πόνους γιατί κάτι κυοφορείς μέσα σου. Έλα
 λοιπόν εδώ σε μένα που είμαι γιος μαίας, και που
 είμαι και ο ίδιος μαιευτικός, και όσα σ' ερωτώ, δείξε
 προθυμία, όπως μπορείς, να τ' αποκρίνεσαι. Και αν
 εγώ, καθώς εξετάζω κάτι απ' όσα λες το βρω φαινο-
 μενικό κι όχι αληθινό, κι έπειτα το αποχωρίσω και
 το απορρίψω, να μην αγριεύεις, όπως κάνουν οι
 πρωτόγενες για τα παιδιά τους. Γιατί πολλοί ως
 τώρα, λαμπρέ μου άνθρωπε, πήραν τέτοια στάση
 απέναντί μου, ώστε είναι έτοιμοι στ' αλήθεια να με
 δαγκώσουν όταν τους αφαιρώ καμμιά φλυαρία, και
 δεν πιστεύουν πως εγώ το κάνω από εὐνοια, γιατί
 πολύ απέχουν από τη γνώση ότι κανένας θεός δεν
 έχει κακό στο νου του για τους ανθρώπους, ούτε κι
 εγώ κάνω τίποτα από κακή πρόθεση, αλλά μου είναι
 αθέμιτο να συγχωρήσω το ψεύτικο και ν' αφανίσω
 το αληθινό. Πάλι λοιπόν εξ αρχής προσπάθησε,
 Θεαίτητε, να πεις τι πράγμα είναι η γνώση. Και ότι
 τάχα δεν είσαι ικανός ποτέ να μην το πεις. Γιατί αν ο
 θεός θέλει και συ σταθείς άνδρας, θα μπορέσεις.

(μετάφραση Ι. Θεοδωρακόπουλου)

ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- ◆ **ὅσα ἐκείναις** [ὕπαρχει] = ὅσα ὑπάρχουν σ' εκείνες, ὅσα ἔχουν εκείνες (τα ρήματα που συντάσσονται με δοτική προσωπική κτητική στη μετάφραση μπορούν να αποδοθούν με το *έχω*, ενώ η δοτική προσωπική ως υποκείμενο αυτών· βλ. υπογραμμισμένη μετάφραση).
- ◆ (*διαφέρει*) **τῷ... μαιεύεσθαι καὶ τῷ... ἐπισκοπεῖν**· τα άρθρα σε δοτική συνοδεύουν τα απαρέμφατα (ἐναρθρα απαρέμφατα). Είναι δοτικές της αναφοράς. Την έννοια του ρήματος *διαφέρει* συμπληρώνει η εννοούμενη γενική *τῆς* (ἐκείνων) *τέχνης*.
- ◆ **τικτούσας**· συνημμένη επιρρηματική χρονική μετοχή. Δηλώνει το σύγχρονο στο παρόν (*ὅτε τίκτουσι*) ή στο μέλλον (*ὅταν τίκτωσι*).
- ◆ **ἐπισκοπέω-ῶ** (*ἐπεσκόπουν, ἐπισκέψομαι, ἐπεσκειψάμην, ἐπέσκεμμαι, ἐπεσκέμμην, ἐπεσκέψομαι*) = παρατηρώ, εξετάζω, προσέχω σε κάτι, επισκέπτομαι, επιθεωρώ, επιβλέπω, εξετάζω κάτι καλά.
- ◆ **εἶδωλον**· το ομοίωμα, η εικόνα που στερείται ουσίας.
- ◆ **ἐπεὶ τότε γε καὶ ἐμοὶ ὑπάρχει**· η πρόταση είναι κύρια· ο αιτιολογικός σύνδεσμος *ἐπεὶ* λειτουργεί παρατακτικά.
- ◆ **ὄνειδιζω** (*ὄνειδιζον, ὄνειδιῶ, ὄνειδισα, μτχ. πρκ. ὄνειδικῶς*) = (ενεργητ.) [+αιτιατ. προσ.] κατακρίνω κάποιον· [+δοτ. προσ.] ελέγχω κάποιον, μέμφομαι, επιτιμῶ· [+δοτ.+ειδ. απρμφ.] κατηγορῶ κάποιον ὅτι· // (παθητ.) κατηγορούμαι, με επιτιμᾶ κάποιος.
- ◆ **ὅπερ ἤδη πολλοὶ μοι ὄνειδισαν**· η δευτ. αναφορική πρόταση σε θέση αιτιατικής της αιτίας στο ρήμα *ὄνειδίζουσιν* της κύριας πρότασης *καὶ* – *ἀληθές ὄνειδίζουσιν*.
- ◆ **ἀποφαίνομαι** (μέσο του *ἀποφαίνω*) = [ἀπόλ.] επιδεικνύομαι· εκφράζω γνώμη· [+απαρμφ.] συμβουλεύω.
- ◆ **ἐξάμβλω-ῶ** (*ἐξήμβλων, ἐξαμβλώσω, ἐξήμβλωσα, ἐξήμβλωκα*) = (κυρ.) επιχειρῶ έκτρωση, αφαιρῶ το ἔμβρυο // (μτφ.) απορρίπτω ή αποβάλλω κάποια σκέψη. Το ρήμα χρησιμοποιείται και από τον Αριστοφάνη (*Νεφέλαι*, στ. 137), όταν κάποιος στοχασμός (*φροντίς*) χάνεται, σε συνάρτηση με τον Σωκράτη. Ουσ. *τὸ ἐξάμβλωμα* = (κυρ.) το ἔμβρυο που αφαιρέθηκε, το έκτρωμα // (μτφ.) το δύσμορφο και βεβιασμένο αποτέλεσμα.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

◆ Η σωκρατική μαιευτική

Συγκεντρώνουμε τα βασικά χαρακτηριστικά της σωκρατικής μαιευτικής. Σημειωτέον ότι η μητέρα του Σωκράτη, η Φαιναρέτη, ασκούσε την τέχνη της μαιείας.

- Απαιτεί διάλογο και συνεργασία με τον συνομιλητή σε μια κοινή προσπάθεια.
- Έχει ανασκευαστική πρόθεση. Το αποτέλεσμα της συζήτησης θα τεθεί υπό έλεγχο με το ενδεχόμενο της απόρριψης.
- Ως προς τη σκοπιμότητα: η μαιευτική έχει ερευνητικό χαρακτήρα και στοχεύει την αλήθεια.
- Ο Σωκράτης θεωρεί εαυτόν αδαή και ωθεί τον συζητητή να προσπαθήσει να εκφράσει τις ιδέες που έχει στην ψυχή του, ώστε αυτές να ελεγχθούν.
- Συνήθως τίθεται ως στόχος ο ορισμός κάποιας έννοιας, χωρίς απαραίτητα να επιτυγχάνεται πάντα η επιδίωξη.
- Στάδια: α) το πρώτο είναι η προσπάθεια εκμείευσης του λόγου, β) το δεύτερο είναι ο έλεγχος της εγκυρότητας του λόγου και η αποδοχή ή η απόρριψή του (*ἐξάμβλωσις*).

Θα πρέπει επίσης να υποθέσουμε εύλογα ότι η ύπαρξη λόγων μέσα στην ψυχή θα πρέπει να συμβαίνει σε λανθάνουσα μορφή, γι' αυτό και κανείς δυσκολεύεται να συλλάβει τις έννοιες ή τις θέσεις που θέλει με σαφήνεια. Εκφράζοντας κανείς τις θέσεις και τις ιδέες του σε λόγους σημαίνει ότι χρησιμοποιεί έννοιες για να μπορέσει να γνωρίσει καλύτερα τις ιδέες του. Προφανώς η **θεωρία των Ιδεών** σε συνάρτηση με τη **θεωρία της Ανάμνησης** προσφέρουν ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο εξηγεί τη λειτουργία που καλείται να αναλάβει ο Σωκράτης. Οι ιδέες υπάρχουν ήδη στην ψυχή και αναζητούν διέξοδο σε λόγους.

◆ Μαιευτική και διαλεκτική

Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η έρευνα που διεξάγεται κινείται σε αποκλειστικά λογικό και θεωρητικό επίπεδο, δεν συμπίπτει επομένως με την επιστημονική έρευνα. Με αυτό το δεδομένο ταυτίζεται καταρχήν με τη διαλεκτική, με κάποιες επιφυλάξεις: α) Στα πλατωνικά έργα βρίσκουμε και άλλες, πιο επεξεργασμένες

μορφές της διαλεκτικής, στις οποίες ακολουθείται συγκεκριμένη μέθοδος διαίρεσης εννοιών (βλέπε *Σοφιστή, Πολιτικό*). β) Δεν είναι απαραίτητο στη διαλεκτική έρευνα ότι ο ένας συνομιλητής θα είναι αδαής, όπως (ειρωνικά) παραδέχεται ο Σωκράτης. γ) Η διαλεκτική, δηλαδή η αφηρημένη θεώρηση προβλημάτων σε λογικό επίπεδο, εμφανίζεται και σε μορφή μονολόγου (διάλεξη), όπου ο ομιλητής αναλαμβάνει τον ρόλο και των δύο συνομιλητών.

Στον *Φαίδρο* (276e - 277a) ο Σωκράτης αναφέρεται στη «διαλεκτική τέχνη», κατά την οποία παίρνει κανείς στα χέρια του μία ψυχή και φυτεύει και σπέρνει σ' αυτήν λόγους θεμελιωμένους σε γνώση. Πιθανότατα λοιπόν ο Πλάτων έχει υπόψη του μία εξέλιξη της διαλεκτικής που καλλιέργησε αρχικά με ταπεινοφροσύνη ο δάσκαλός του.

◆ Η μεταφορά του ζωντανού λόγου

Όλη η μεταφορά της σωκρατικής μαιευτικής στηρίζεται σε μία άλλη μεταφορά, εκείνη που θέλει τον λόγο ζωντανό πλάσμα. Εάν υποτεθεί ότι ο λόγος είναι ζωντανός, τότε μόνο ισχύει ο παραλληλισμός με τη διαδικασία της εγκυμοσύνης και του τοκετού. Οι λόγοι που δεν έχουν ακόμη γεννηθεί είναι εκείνοι που υπάρχουν ακόμη εν σπέρματι μέσα στην ψυχή — με άλλα λόγια υπάρχει η ιδέα τους σε λανθάνουσα κατάσταση και περιμένει να ενδυθεί την κατάλληλη έκφραση. Ο Πλάτων αρέσκειται σε αυτήν την εικόνα και μάλιστα τη θεωρεί τόσο σημαντική, ώστε συνδέει τη γονιμότητα του λόγου με την αλήθεια: ο έλεγχος θα αναδείξει τον λόγο ομοίωμα και ψεύδος ή γόνιμο και αληθινό. Επομένως, για να είναι αληθινός ένας λόγος θα πρέπει να διατρέξει κανείς τα στάδια της γονιμοποίησης και της εγκυμοσύνης μέχρι τον τοκετό. Και σε άλλους διαλόγους απαντάται η μεταφορά. Στον *Φαίδρο* λέγεται ότι κάθε λόγος πρέπει να είναι συγκροτημένος όπως ένα ζωντανό πλάσμα, έχοντας το δικό του σώμα, ώστε ούτε ακέφαλο να είναι ούτε χωρίς πόδια, αλλά με κορμό και άκρα γραμμένα έτσι που να ταιριάζουν το ένα με το άλλο και με το σύνολο (264c). Ο γραπτός λόγος πάλι είναι σαν ένα παιδί που τριγυρνάει παντού και δεν ξέρει σε ποιους πρέπει να μιλήσει και σε ποιους όχι. Και καθώς το κακομεταχειρίζονται και το κακολογούν άδικα, χρειάζεται πάντοτε τον πατέρα του να του παραστέκει. Γιατί το ίδιο ούτε να αμυνθεί μπορεί ούτε να βοηθηθεί μόνο του.

◆ Η παράδοση της προφορικότητας

Βρισκόμαστε σε μια εποχή που η προφορικότητα ακόμη δεσπάζει στη λογοτεχνία. Στις φιλοσοφικές και ρητορικές σχολές δεν είναι η γραφή που έχει τα πρωτεία. Συνήθως κάθε κείμενο αναγιγνώσκεται φωναχτά και για τους μεγάλους λόγους ανατίθεται σε έναν δούλο το καθήκον να αναγιγνώσκει, ενώ οι άλλοι ακούν. Με τον **Ισοκράτη** (436-338 π.Χ.) συντελείται μια μεγάλη αλλαγή: ο γραπτός λόγος εκτοπίζει τον προφορικό, και το ιδεώδες της ακρίβειας και της καλλιτεχνικής αρτιότητας αντικαθιστά τον αυτοσχεδιασμό. Ο Ισοκράτης ετοίμαζε τους λόγους του με μαεστρία, μακριά από τον θόρυβο της αγοράς, για να εκφωνηθούν κάποια άλλη στιγμή, δοθείσης ευκαιρίας.

Αντίθετα άλλοι ρήτορες, όπως ο **Αλκιδάμας** (α' μισό 4ου αι. π.Χ.), προτιμούσαν να προετοιμάσουν μόνον ένα σχεδιάσμα του λόγου και εμπιστεύονταν την τελική έκφραση στην έμπνευση της στιγμής και την περίσταση (*καιρός*).

Ο **Σωκράτης** δεν διανοείται τη διαλεκτική εκτός του πλαισίου της προφορικότητας. Καταβάλλει τόσο κόπο να την περιγράψει ως μία διαδικασία γέννησης ενός ζωντανού πλάσματος — του λόγου — που είναι περιττό να απορήσει κανείς γιατί αυτός ο φωτισμένος άνθρωπος δεν έγραψε τίποτε. Ο **Πλάτων** επίσης κινείται σ' αυτήν την κατεύθυνση αλλά τη μεταπάθει: έγραψε διαλόγους, στους οποίους αποτυπώνεται η διαδικασία της διαλεκτικής αναζήτησης με τον καλύτερο τρόπο. Καταδικάζει εξάλλου τη γραφή ότι αποτελεί μία απονεκρωμένη εικόνα του λόγου. Εκείνος που θα στραφεί με αποφασιστικότητα υπέρ της γραφής και μάλιστα θα προτιμήσει τη συναναστροφή των γραπτών λόγων είναι ο **Αριστοτέλης** — ο «αναγνώστης», όπως τον αποκαλούσε περιπαικτικά ο δάσκαλός του.

ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- ♦ **Ειδικές** ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που χρησιμεύουν για να ειδικεύσουν το γενικό και αόριστο νόημα ενός ρήματος ή μιας δεικτικής αντωνυμίας.
- ♦ Οι ειδικές προτάσεις ως προς το περιεχόμενό τους είναι προτάσεις κρίσεως, γιατί εκφράζουν κάποια κρίση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΕΚΦΟΡΑ	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΘΕΣΗ	ΑΡΝΗΣΗ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
<ul style="list-style-type: none"> ♦ ὅτι (= ότι, πως)· αντικειμενική κρίση ♦ ὡς (= ότι, πως, με την ιδέα ότι, πως τάχα)· υποκειμενική κρίση 	<p>απλή οριστική (πραγματικό)</p> <p>δυνητική οριστική (μη πραγματικό, πιθανό ή δυνατό στο παρελθόν)</p> <p>δυνητική ευκτική (πιθανό ή δυνατό στο παρόν και στο μέλλον)</p> <p>ευκτική του πλαγίου λόγου (εξάρτηση από ιστορικό χρόνο και δήλωση αβέβαιης γνώμης)</p>	<p>υποκείμενο (απρόσωπων ρημάτων και εκφράσεων)</p> <p>αντικείμενο (λεκτικών, αισθητικών, δηλωτικών, γνωστικών ρημάτων)</p> <p>επεξήγηση (συνήθως αντωνυμιών, κυρίως του ουδετέρου της δεικτικής)</p>	<p>οὐ (προτάσεις κρίσης)</p>	<ol style="list-style-type: none"> Είναι δυνατή η εκφορά τους με οριστική παρά την εξάρτηση από ιστορικό χρόνο (έμφαση στη βεβαιότητα). Στον ευθύ λόγο τρέπονται σε κύρια πρόταση κρίσης. Είναι συντακτικά ισοδύναμες με: <ul style="list-style-type: none"> ♦ ειδικό απαρέμφατο ♦ κατηγορηματική μτχ. Όταν από το ίδιο ρήμα εξαρτώνται δύο ειδικές προτάσεις που εναλλάσσουν την εγκλιση τους (οριστική-ευκτική), τότε η οριστική τίθεται για να τονιστεί το πραγματικό ή να φανεί η χρονική διαφορά.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

- ❶ Στα παραδείγματα που ακολουθούν να εντοπιστούν οι ειδικές προτάσεις και να δηλωθεί: α) πώς εισάγονται, β) ποια η συντακτική τους θέση και γ) η εγκλιση εκφοράς τους.
- οἶμαι οὖν πάντας εἶδέναι ὅτι μάλιστα συκοφαντεῖν ἐπιχειροῦσιν οἱ λέγειν δεινοί.
  - ἅπαντες γὰρ ἴσασιν ὅτι διὰ τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας ἢ τε δημοκρατία κατελύθη κάκεῖνος ἐκ τῆς πόλεως ἐξέπεσεν.
  - ἀπήγγελλέ τις μοι τῶν πρεσβευσάντων ὡς ὑμᾶς ὅτι καλέσαντες αὐτὸν ἄνευ τῶν ἄλλων ἐρωτήσαιτ' εἰ πεισθεῖν ἂν ἀποδημήσαι καὶ διατριψαί παρ' ὑμῖν.
  - ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γε λανθάνει αὐτόν, ὅτι δι' ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων, ὁποτέρῳ ἂν χρησθε, ὑμεῖς ἐξετε τὴν νῆσον, ἂν τε λάβητε ἂν τ' ἀπολάβητε.
  - εἰ μὲν ἡμεῖς ἅπαντες οἱ μέλλοντες λέγειν δεινοὶ φανείημεν ὄντες, οὐδὲν ἂν τὰ ὑμέτερ' εὖ οἶδ' ὅτι βέλτιον σχοίη.
  - ἔστι δ' οὐκ ἄδηλον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ', ὅτι Λεπίνης, κἄν τις ἄλλος ὑπὲρ τοῦ νόμου λέγη, δίκαιον μὲν οὐδὲν ἐρεῖ περὶ αὐτοῦ.
  - νῦν δ' οἶδα σαφῶς ὅτι οὗτος ἀπλοῦν μὲν οὐδὲ δίκαιον οὐδὲν ἂν εἰπεῖν ἔχοι, ἐξαπατᾶν δ' ὑμᾶς πειράσεται πλάττων καὶ παράγων πρὸς ἕκαστα τούτων κακούργους λόγους.
  - καὶ παρέδωκα τὸ ἐνέχυρον, εἰπὼν αὐτοῖς ὅτι δέκα μναῖ ἐνεΐησαν τῷ ξένῳ ἐν τῇ νηί.

9. οὐδ' ἠγνόουν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὅτι πολλοῖς ἄτοπον δόξει τὸ δίκην ἐμὲ λαγχάνειν.
10. ἂ δεῖ λογιζομένους ἐνθυμείσθαι ὅτι, εἰ μὴ τῷ δικαίῳ ἐπιστεύομεν, οὐκ ἂν ποτ' εἰσῆλθομεν εἰς ὑμᾶς.
11. οὗτοι ἔλεγον ὅτι Κύρος μὲν τέθνηκεν, Ἀριαῖος δὲ πεφευγὼς ἐν τῷ σταθμῷ εἶη μετὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων.
12. διετεθρύλητο γὰρ ὡς φαίη Σωκράτης τὸ δαιμόνιον ἐαυτῷ σημαίνειν.
13. ἠγγέλθη αὐτῷ ὅτι Μέγαρα ἀφέστηκε καὶ Πελοποννήσιοι μέλλουσιν ἐσβαλεῖν ἐς τὴν Ἀττικὴν.
14. ἀπαγγέλλετε Ἀριαίῳ ὅτι, εἰ μὴ ὑμεῖς ἤλθετε, ἡμεῖς ἐπορευόμεθα ἂν ἐπὶ βασιλέα.
15. ὅτι βούλοισθε ἂν τὴν ἀρχὴν, ἣν πρότερον ἐκέκτησθε, ἀναλαβεῖν πάντες ἐπιστάμεθα.
16. ἐτύχανον λέγων ὅτι πολλὰ καὶ καλαὶ ἐλπίδες ἡμῖν εἶεν σωτηρίας.
17. ὡς μὲν ἀληθῆ λέγω μεμαρτύρηται.
18. εἶπεν ὅτι βούλοιο διαλεχθῆναι τοῖς ἄρχουσι.
19. τοῦτο γὰρ οὐ τολμῶσι λέγειν, ὡς οὐ δοτέον δίκην, εἴπερ ἀδικοῦσί γε.
20. ἦκον λέγοντες οἱ σκοποὶ ὅτι οὐχ ἵππεῖς εἰσιν, ἀλλ' ὑποζύγια νέμοιτο.

- 2 Στα παραδείγματα 8. και 11. της άσκησης 1 να αντικατασταθούν οι ειδικές προτάσεις από ειδικά απαρέμφατα.
- 3 Στα παραδείγματα 2. και 7. της άσκησης 1 να αντικατασταθούν οι ειδικές προτάσεις με κατηγορηματικές μετοχές.
- 4 Να μετατρέψετε τις ειδικές προτάσεις στις άλλες ισοδύναμες συντάξεις, ανάλογα με το ρήμα εξάρτησης (από λεκτικά: ειδικό απαρέμφατο· από γνωστικά: κατηγορηματική μετοχή).
  1. ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ὁμούμενοι ἀλλ' ἀκουσόμενοι πεμφθειήσαν.
  2. Βασιλεὺς ἤκουσε Τισσαφέρνους ὅτι οἱ Ἕλληνες νικῶεν.
  3. οὐκ ἀγνώω ὅτι βασιλεὺς δεῦρο ἤξει.
  4. λέγει ὁ κατήγορος ὡς ὑβριστής εἰμι.
  5. οἶδα ὅτι ἔψονται πολλοί.
  6. οὐδεὶς ἐρεῖ ὡς ἐγὼ τὴν τοῦ βαρβάρου φιλίαν εἰλόμην.
  7. οἱ Ἕλληνες οὐκ ἤσθοντο ὅτι Κύρος τεθνηκῶς εἶη.
  8. οὐκ ἀκούεις ὅτι Θεμιστοκλῆς ἀνὴρ ἀγαθὸς γέγονε;
  9. οἶδα ὅτι οὐδεὶς μισεῖ τοὺς ἐπαινοῦντας.
- 5 Τοποθέτησε τα ρήματα των ειδικών προτάσεων στην κατάλληλη ἔγκλιση με βάση το ρήμα της ἐκάστοτε κύριας πρότασης.
  1. λέγει γάρ, ὡς οὐδὲν ..... (εἰμί, ενεστ.) ἀδικώτερον φήμης.
  2. ἔλεξαν ὅτι ..... (πέμπω, ἀορ.) σφᾶς ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς.
  3. Περικλῆς προηγόρευε τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι Ἀρχίδαμος μὲν αὐτῷ ξένος ..... (εἰμί, ενεστ.), οὐ μέντοι ἐπὶ κακῷ γε τῆς πόλεως ..... (γίγνομαι, ἀορ.).
  4. καὶ τοῦτο δὲ αὐτοὺς ὑπομιμνήσκετε, ὅτι ἦδε ἡ ἡμέρα ..... (δείκνυμι, μέλλ.), ὦν ἕκαστός ἐστιν ἄξιος.
  5. οἶδα γάρ ὅτι οὗτος βαρέως ἂν ..... (φέρω, ενεστ.) ἐμοῦ ἀπολογουμένου ὑπὲρ αὐτῶν.